

Fruktbar dialog og fallitterklæring for barnevernet?

Om samtaleprosess i barnevernssaker

Camilla Bernt

I 2016 startet en prøveordning med samtaleprosess i fem fylkesnemnder.¹ Ordningen har hjemmel i barnevernloven § 7-25, og Sentralenheten for fylkesnemndene har utformet nærmere retningslinjer. Etter at sak er innledet for nemnda, får partene tilbud om et samtalemøte ledet av nemndsleder og en sakkyndig. Forutsetningen er at sakens karakter og hensynet til barnets beste ikke taler imot å gjennomføre samtaleprosess.² Møtet skal være en arena for dialog, og en fremforhandlet løsning mellom partene er ikke nødvendigvis målet. Det å legge til rette for bedre gjensidig forståelse og kommunikasjon er et mål i seg selv.³ Flere utfall kan tenkes, avhengig av omstendighetene. I noen tilfeller blir partene enige om å prøve ut en midlertidig ordning som kan innbefatte alt fra økt samvær til ulike hjelpetiltak, for eksempel foreldreveiledning, hjemkonsulenter eller støttekontakt. Samtaleprosess kan eksempelvis også kombineres med bruk av såkalt familieråd under prøveordningene. Familieråd er en metodikk der man samler familiens nettverk og offentlige instanser til et møte. Målet er å komme frem til en plan som skal bedre familiens, og da særlig barnets, situasjon.⁴

I en del tilfeller oppnås det enighet om en mer varig ordning som fører til at saken trekkes, eller at nemnda treffer vedtak etter forenklet skriftlig behandling. I andre saker oppnås ikke enighet om noen ordning, men partene blir enige om ulike spør-

-
1. Prop. 1 S (2015–2016) del 2 programområde 11 og NOU 2017: 8 s. 103.
 2. Dette er uttrykkelig sagt i *Retningslinjer for samtaleprosess*, utformet av Sentralenheten for fylkesnemndene, punkt 1.
 3. *Retningslinjer for samtaleprosess*, punkt 2 og merknadene til disse, side 5.
 4. Bufdir, «Familieråd – gode løsninger for barnet i slekt og nettverk» på <https://www.bufdir.no/familierad/> (lesedato 18.10.18). Det er kommet inn som krav i barnevernloven § 4-22 tredje ledd etter lovendring ved lov 16. juni 2017 nr. 46 at barneverntjenesten skal legge til rette for bruk av familieråd eller liknende ved avgjørelser om fosterhjemsplasing: «Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem. Barneverntjenesten skal ved slike vurderinger legge til rette for bruk av verktoy og metoder for nettverksinvolvering, dersom det er hensiktsmessig.»

mål vedrørende prosessen. I noen saker kan partene ha prøvd ut midlertidige ordninger, men så oppnår de likevel ikke varig enighet når de møtes i nytt samtalemøte, og saken må prøves for nemnda.

En innvending som noen ganger fremmes mot samtaleprosess, er at det er barnevernets oppgave å sørge for dialog med foreldrene, og å vurdere frivillige ordninger og tiltak. Barnevernet har ofte jobbet med familien i lang tid når de til slutt konkluderer med at det skal reises tvangssak. En dyktig sakkyndig jeg kjenner, uttalte derfor på et seminar at «samtaleprosess i fylkesnemndene er en fallitterklæring for barnevernet».

Nettopp det er problemstillingen i denne lederartikkelen. Er samtaleprosess et symptom på et barnevern som svikter sin oppgave? Etter mitt syn er svaret *nei*. Det er ingen tvil om at barnevernet i dag står overfor vanskelige utfordringer. Barnevernet er i deler av befolkningen gjenstand for vesentlig mistillit, og det har vært mye negativ oppmerksomhet i mediene, både i redaktørstyrte og i sosiale medier. I tillegg er hardt pressede økonomiske og personellmessige ressurser et vanlig problem i barnevernet. Disse faktorene hver for seg eller i kombinasjon kan klart nok medføre at barnevernet i noen saker har utfordringer med å komme i reell dialog med foreldrene og dermed i posisjon til å veilede og hjelpe dem. I slike tilfeller er det naturlig at fylkesnemnda – som nøytral tredjepart – kan bidra til å skape dialog, og etter omstendighetene muligheter for gode løsninger, med de rette verktøyene tilgjengelig.⁵ Samtaleprosess er et slikt verktøy.

Spørsmålet er om samtaleprosess ville vært unødvendig uten de nevnte utfordringene. Også svaret på dette er antakelig *nei*. I barnevernssaker står det mye på spill for barna og familiene som er involvert. Og ettersom barnevernet både skal gi frivillig hjelp til familier og skal initiere tvangssak for fylkesnemnda dersom barna bør tas ut av hjemmet, kan det noen ganger være vanskelig for foreldrene å tørre å stole på barnevernet, uavhengig av hvordan barnevernet rent faktisk opptrer. Frykt og mistillit er egnet til å skape kommunikasjonsproblemer. Slike følelser og oppfatninger vil påvirke hvordan foreldrene tolker det barnevernet sier og gjør. Og det vil dessuten typisk påvirke hvordan foreldrene selv agerer. Foreldrenes atferd og kommunikasjon blir fortolket og vurdert av barnevernet, og gjør det i alle tilfeller vanskelig for barnevernet å komme i posisjon til å veilede og hjelpe.⁶

5. Det er en egen problemstilling hvorvidt fylkesnemndene er – og oppleves som – tilstrekkelig uavhengige. Formelt sett er fylkesnemndene forvaltningsorganer underlagt Barne- og likestillingsdepartementet. Problemstillingen drøftes bl.a. i NOU 2017: 8 *Særdomstoler på nye områder*, s. 145. Det er imidlertid ikke fremkommet noe i evalueringen som tilsier at fylkesnemnda ikke oppfattes som en nøytral tredjepart i samtaleprosessen.

6. I Bernt og Bernt, *God forvaltningsskikk: rettssikkerhet, kommunikasjon og konfliktforståelse i forvaltningen* (2018), s. 119–132 og 145–162, redegjøres det for hvordan konflikter kan utvikle seg mellom forvaltning og borgere, og hvilke problemer dette kan skape i kommunikasjon og samhandling.

Så lenge barnevernet er organisert som i dag, er det dermed ingen fallitterklæring å erkjenne at en nøytral tredjepart som fylkesnemnda kan bidra til forbedret kommunikasjon og samhandling. Bruk av nøytrale tredjeparter for å forbedre kommunikasjonen og skape løsningsmuligheter er ikke uvanlig når mye står på spill, enten det er i form av en tidligere justisminister som mekler mellom to fylker som er vedtatt tvangssammenslått, en riksmekler som mekler mellom organisasjonene under lønnsoppgjøret, eller en rettsmekler som mekler mellom parter som står i en rettstvist med hverandre.

Prøveordningen med samtaleprosess er i skrivende stund nylig evaluert. Oxford Research, med samarbeidspartnere, deriblant undertegnede, fikk oppdraget. Konklusjonen var at «samtaleprosess bør bli en varig og permanent ordning i alle fylkesnemnder».⁷ Som ledd i evalueringen har vi observert noen samtalemøter. Jeg har vært «flue på veggen» i fire samtalemøter i ulike nemnder, og dette har gjort sterkt inntrykk. Det som har trådt frem som særlig positivt og virkningsfullt, er at foreldrene og ungdommene selv har fått snakke nokså fritt om det som opptar dem, og kommunikasjonen tilpasses deres behov snarere enn den rettslige regien som nødvendigvis må prege et forhandlingsmøte i fylkesnemnda eller en hoved- eller ankeforhandling i domstolene. Samtaleprosess er ment å være partenes arena og ikke advokatenes. Nemndslederne og de sakkyndige har vært dyktige til å få frem det som er viktig for de private partene: De har stilt åpne spørsmål og tatt seg tid til å lytte, og de har stilt oppfølgingsspørsmål for avklaring og for å skape refleksjon. Noen ganger har de parafasert – omformulert – noe av det de private partene sier, for å få frem den egentlige meningen klarere. En far sa at han ønsket «fri flyt» i samværet, og det kom noen kommentarer i en litt belærende tone fra offentlig part om at «det kan nok ikke bli snakk om fri flyt – Det må jo være rammer». Den sakkyndige tok da tak i det far hadde sagt som begrunnelse for uttalelsen sin, og sa noe slikt som at «Jeg forstår deg slik at du ønsker fleksibilitet, slik at samværet kan tilpasses X sin timeplan og behov?». Far svarte at «Ja, det var akkurat det jeg mente». Sakkyndig fremhevet deretter at han mente det var klokt å ha en viss fleksibilitet i samværsordningen. Jeg så at far ble rettere i ryggen, og det gjorde noe med stemningen i rommet.

Det har vært flere eksempler i observasjonene på at sakkyndig eller nemndsleder løfter frem det private parter sier, og dermed bidrar til å myndiggjøre dem. I en sak hadde mor mistet omsorgen for barna for flere år siden, og nå var det sak om tilbakeføring, subsidiært økt samvær. Mor hadde noen få samvær hvert år, og hun for-

7. Oxford Research, *Kompetanse og dialog. Evaluering av utprøving av samtaleprosess i fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker*, januar 2019.

talte at et par av disse ble satt opp så nær som mulig barnas bursdager. Hun la i god tid planer for å få mest mulig ut av samværene. Hun var frustrert over at samværene ofte ble flyttet fordi fosterfamilien skulle på reise eller hadde andre planer. Dette var et stort problem for henne. Mors kontaktperson fra barnevernet repliserte at det kunne da ikke være så problematisk at noen samvær ble flyttet. Mor fikk dem jo alltid igjen. Nemndsleder spurte da barnevernsrepresentanten: «Kan du forstå at dette med tidspunktene for samværene er viktig for mor? Hun har jo så lite?» I denne saken ble det ikke noen avtale idet barnevernet stilte som betingelse for å øke samværet at mor trakk tilbakeføringen. Men selv om det ikke ble noen avtale, ble det dialog om viktige spørsmål som mors behov for mer informasjon om barna samt betydningen av å holde på de avtalte samværstidspunktene. Mors følelser og behov ble tatt på alvor.

Nemndslederne og de sakkyndige har i møtene tatt seg tid til å lytte og vise interesse, selv om foreldrene noen ganger bruker tid på argumentasjon som uansett ikke vil føre frem. Det å føle seg hørt, forstått og behandlet med respekt er viktig for å ha tillit til en beslutningsprosess og er vesentlig for hvordan man ser på utfallet. Ett og samme utfall kan bli bedømt ulikt avhengig av om prosessen oppleves som god eller dårlig av parten. Dette fenomenet kan kalles *prosessrettferdighet*, og det har forskningsmessig belegg.⁸

I noen barnevernssaker ser man at barna aldri får ro fordi foreldrene stadig reiser sak om tilbakeføring eller endring av samværet, og avgjørelsene til fylkesnemnda bringes inn for overprøving i domstolene. I en sak uttalte barnet at det hadde «levd i en krigssone» i mange år. Det er for tidlig å si om samtaleprosess bidrar til å skape mer ro i sakene, men det er grunn til å tro at det er et potensial her.

Den sterkeste opplevelsen jeg hadde som observatør, var en sak om en aleneforelder som for mange siden hadde mistet omsorgen for barnet, nå 15 år gammel med partsrettigheter. Forelderens krevde hvert år tilbakeføring, subsidiært økt samvær, uten hell. Det var få samvær, og med tilsyn. Nå var forelderens omsorgsevne blitt vesentlig bedre, men ungdommen var sterkt knyttet til fosterhjemmet. Ungdommen gav imidlertid tydelig uttrykk for et sterkt ønske om i alle fall langt mer omfattende samvær. I møtet fikk ungdommen og forelderens mulighet til å snakke fritt om det som var viktig for dem, og de ble bekreftet på at de var hørt og forstått. Resultatet av møtet ble en midlertidig avtale på ett år med en ny og utvidet samværsordning, og med evalueringsmøter underveis, der blant annet videre opptrapping av samværet skulle vurderes. På slutten av møtet gav partene og deres prosessfullmektiger uttrykk for lettelse og glede over å ha funnet en felles løsning etter mangeårig konflikt.

8. Lin Adrian, «Prosesstretferdighet – det er også måden, der tæller», *Juristen* nr. 3 2013, s. 107–116 med videre henvisninger.

Det er naturligvis ikke alle barnevernssaker som kan ende med enighet. Noen ganger er avstanden for stor mellom foreldrenes egen oppfatning av situasjonen og det som fra et faglig synspunkt må til for å ivareta barnets beste. Og i noen saker kan foreldrene på grunn av kognitivt evnenivå, sykdom eller alvorlig rusproblematikk ikke medvirke i en samtaleprosess på forsvarlig vis. Men det er min påstand at dialog har en egenverdi, og at man bør ha en minst like god begrunnelse når man velger å si nei til samtaleprosess, som når man sier ja.

Camilla Bernt er professor i rettsvitenskap, Universitetet i Bergen.

Camilla.Bernt@uib.no
